

Vastuu demokratiasta kuuluu kaikille

PUHE SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON PIISPOJEN JA SUOMALAISTEN EUROPARLAMENTAARIKKOJEN TAPAAMISESSA STRASBOURGISSA 27.3.2019

Arkkipiispa Tapio Luoma

Viime vuosina on toistuvasti kuultu huolestuneita puheenvuoroja demokratian tilasta. Kylmän sodan päättymisen jälkeen vallinnut yleinen optimismi näki demokratian kulkevan vääjäämättömästi kohti uusia voittoja ja takaavan maailmalle rauhan ja vakauden. Totta onkin, että viimeisen sadan vuoden aikana demokraattisesti hallittujen valtioiden määrä on nopeasti kasvanut, olkoonkin, että demokratioiden muodot ja toteutumisen tavat vaihtelevat. Toisaalta samaan aikaan on herännyt huoli demokratian tulevaisuudesta monissa sellaisissa maissa, joissa on pitkään ollut vakiintunut demokraattinen järjestelmä.

Demokratian tulevaisuus ja Euroopan tulevaisuus kulkevat käsi kädessä. Tämän ymmärtämiseksi ei ole tarpeen käydä yksityiskohtaisesti läpi Euroopan historiaa. Riittää kun muistamme, kuinka suuri merkitys yhtäältä demokratian ihanteilla on ollut modernin Euroopan synnylle ja toisaalta eurooppalaisella ajattelulla demokratialle. Siksi demokratian tulevaisuus on yksi Euroopan tulevaisuuden avainkysymyksistä.

Demokratian tilaa ja siihen kohdistuvia uhkatekijöitä on mahdollista tarkastella kolmesta näkökulmasta: Ensinnäkin, kuinka hyvin demokraattinen järjestelmä toimii; toiseksi, arvostetaanko demokraattista järjestelmää ja luotetaanko siihen; ja kolmanneksi, millaisia ulkoisia uhkia siihen kohdistuu.

Ensiksi mainitun kannalta yksi avaintekijä on, että vallan kolmijako-oppia kunnioitetaan ja että se säilyy, vaikka vaaleilla valitut edustajat vaihtuvat. Ulkopuolisista uhkatekijöistä kysymykseen tulevat esimerkiksi valeuutiset, sosiaalisen median kautta tapahtuva äänestäjien manipulointi sekä vieraan valtion pyrkimykset vaikuttaa vapaisiin vaaleihin. Kiinnitän nyt kuitenkin erityistä huomiota järjestyksessä toiseen kohtaan eli demokratian nauttimaan arvostukseen ja luottamukseen.

Huolestuttava merkki demokratian tilasta on, että vaikuttaminen äänestämällä yleisissä vaaleissa ei kiinnosta yhtä suurta kansalaisten joukkoa kuin järjestelmän toimivuuden kannalta olisi suotavaa. Erityisesti nuorten alhainen äänestysaktiivisuus herättää huolta. Ajatus siitä, että äänestäminen ei kuitenkaan tuo muutosta tai että valtuustoihin tai eduskuntaan valitut muodostavat omaa etuaan ajavan eliitin, on lannistava. Jos äänestämättä jättäminen perustuu mielikuvaan äänestämisen turhuudesta, se kertoo varsinkin perustavasta epäluottamuksesta demokratian toimivuuteen. Tässä tilanteessa esiin nousee ryhmiä, joille demokratia kyllä käy menetelmänä ja keinona saavuttaa valtaa, mutta jotka todellisuudessa saattavat halveksia sen ihanteita ja periaatteita.

Mielipiteiden kärjistyminen ja kansalaisten yhä syvenevä jakautuminen keskenään erimielisiin ryhmiin ovat johtaneet yhteiskunnalliseen polarisoitumiseen, jossa demokratian edellyttämä pyrkimys yhteisymmärrykseen ja kompromisseihin ei saa kannatusta. Jännitteiden lisääntyminen on päinvastoin johtanut loukkaavan kielenkäytön ja suoranaisten vihapuheiden kasvuun. Toisinaan sellaista yritetään puolustaa ilmaisunvapaudella. Se sotii kuitenkin yksiselitteisesti demokratian ihanteita vastaan.

Toisaalta viime vuosien kehityksessä on se hyvä piirre, että nyt keskustelu demokratiasta ja demokraattisten valtioiden suunnasta on vilkasta. Tämä osoittaa, että emme puhu itsestäänselvyydestä vaan luovuttamattomasta periaatteesta, jota tulee vaalia. Mitä laajemmin tätä keskustelua käydään, sitä luottavammin voi suhtautua siihen, että demokratia selviää uhkatekijöistä.

Demokratian ihanteiden – ja myös niitä vastustavien pyrkimysten – ytimessä on yksi asia: käsitys ihmisestä. Vaikka antiikin Kreikan demokratia poikkesi monessa suhteessa meidän tuntemastamme demokratian

muodosta, jo se perustui yhdenvertaisuuden logiikkaan: kaikilla vapailla miehillä oli oikeus osallistua yhteiseen päätöksentekoon. Käsitys yhdenvertaisuudesta on ajan mittaan kehittynyt ja laajentunut, mutta samaan aikaan se on pysynyt demokraattisen ajattelun kulmakivenä. Tämä ilmenee muun muassa siinä, että vakiintuneissa länsimaisissa demokratioissa huomio voi keskittyä yhdenvertaisuuden yhä syvempään edistämiseen. Poliittisen järjestelmämme luovuttamaton ydinelementti on, että jokainen kansalainen voi säädetyin iän täytettyään osallistua demokraattisen päätöksentekoon, äänestää ja asettua ehdolle vaaleissa.

Demokraattisesti valittujen päättäjien erityisenä vastuuna on toimia niin, että he eivät ajaudu pitämään demokratiaa itsestäänselvyytenä vaan pyrkivät sen sijaan edistämään yhteiskunnallista keskustelua, jossa myös rakentavan kriittiset äänenpainot toivotetaan tervetulleiksi. Demokratiaa voikin nimittää suureksi oppimistapahtumaksi, jossa me yhdessä, niin kansalaisina kuin heidän valitseminaan päättäjinä kysymme, perustuuko toimintamme vallitseviin tosiasioihin; katsomme menneisyyden sijasta tulevaisuuteen; otamme huomioon erityisesti heikoimmassa asemassa olevat ihmiset; ja onnistummeko välttämään itsekkyyden kiusaukset.

Kristilliset kirkot ovat vaikuttaneet monin tavoin eurooppalaiseen kulttuuriin ja myös politiikkaan. Historia tarjoaa varoittavia esimerkkejä uskonnollisista intohimoista, joita kirkkojen kautta on soluttautunut valtioiden elämään ja niiden välisiin suhteisiin. Samaan aikaan historia muistuttaa myös siitä, miten kirkkojen sanoma Jumalasta, joka on luonut ihmisen ja joka on syntynyt ihmiseksi Jeesus Nasaretilaisessa, antaa vankan pohjan demokratian taustalla olevalle, yhdenvertaisuuteen perustuvalla ihmiskäsitykselle. Kristinuskon näkökulmasta emme nimittäin ole samanarvoisia viime kädessä siksi, että olemme sopineet siitä keskenämme. Olemme samanarvoisia, koska Jumalan edessä jokainen ihminen on yhtä arvokas.

Demokratian tulevaisuus on yhteinen asiamme. Sen varassa on niin Suomen kuin koko Euroopan hyvinvointi. Siksi Euroopan kirkkojen, Suomen evankelis-luterilainen kirkko mukaan lukien, tulee olla mukana vahvistamassa demokratiaa. Me tarvitsemme demokratiaa, ja me tarvitsemme tasapainoista, myönteistä käsitystä ihmisestä. Siksi on välttämätöntä sekä puolustaa demokratiaa että torjua kaikki pyrkimykset kaventaa tasa-arvoista, yhdenvertaisuuteen perustuvaa ihmiskäsitystä.